

A szerelem mint epizód

Kundera világlátása azóta érdekel, hogy először kezembe került valami írása. Azt hiszem interjú volt, vagy talán egy rövid esszé; emlékszem: a párizsi *Magyar Füzetek*-ben olvastam. Dühödt szenvedéllyel szeretne volna megértetni a Nyugattal, hogy ami 1968 óta Csehországban történik, az nem valami közönséges politikai disznóság; valami másról, sokkal rettenetesebből van szó: egy kultúra szívósan módszeres kiirtásáról. Nem sikerült most az írást előkerítenem, így nem tudom ellenőrizni, nem csálnak-e emlékeim, miszerint Kundera írásában mindenképp előtt az fogott meg, hogy még a dühödt szenvedély mögül is előbukkant valamifajta irónikus látásmód, az írónak az a képessége, hogy mindentől, még az önmaga által legszenvedélyesebben hitt és képviselt igazságtól is távolságot teremtsen: hogy mindennek, annak is, amit ő maga lát, a fonákját is lássa. Mondom: nem lehetetlen, hogy ezt csak ma látom bele abba az első Kundera szövegbe, amellyel összehozott a sors. Mert hiszen azóta, hogy regényeit is ismerem, tudom már, hogy ez a kunderai látásmód legfontosabb — számomra legfontosabb — sajátossága. Amint ez tudatosult bennem, érlelődni kezdett elhatározásom is: írni fogok Kunderáról; igazából, azt hiszem, kezdettől fogva az izgatott, ami ezt az irónikus-frivol látásmódot Kunderánál megalapozza, nevezetesen a karteziánus metafizika — hogy úgy mondjam — gyakorlati kritikája.

¹ A Kunderáról szóló Rorty-esszé („Heidegger, Kundera és Dickens”) a *Holmi* 1993. februári számában megjelent magyar fordításából sajnos kimaradt a karneváli szó: „Kundera's utopia is carnivalesque, Dickensian” helyett „Kundera dickensi utópiájában ...” áll.

Kundera világa, — ahogyan Rorty jellemzi — karneváli utópia¹, s nemcsak abban az értelemben, hogy benne „ott lüktet az élet, egy sereg különc leli örömét egymás vesszőparipáiban” (Tényleg különcök volnának Kundera hősei? Vagy inkább csak a konformizmushoz szokott amerikai szemében tűnnek annak? Az élet az viszont nagyonis ott lüktet, ez vitathatatlan), hanem abban az értelemben is, amit a karnevál mint szó idéz fel bennünk (carnis = a hús, a test).

Kundera nemcsak teoretikusan helyezkedik szembe a test-lélek dualizmus karteziánus hagyományával², a testiség, a test és a lélek viszonya mint probléma újból és újból, talán egyre erőteljesebben, egyre dominánsabban jelentkezik regényeiben is. S jöhetnek távolról sem csupán a szerelmi történetekben játszik szerepet, a szerelmi történetek kapcsán jelentkezik, jelenik meg a testiség — igen, mint „probléma”, mint a keresztény-karteziánus dualizmusra épülő, mint ezt a dualista szemléletmódot a benne felnövekvő minden egyes egyedre rákényszerítő, ráerőszakoló kultúra problémája³ —, azért elsődlegesen mégiscsak a „szerelem” az a terrénum, ahol a testiség Kundera regényeiben előtérbe kerül.

Mert Milan Kundera regényeiben a „szerelem” persze mindettől függetlenül is nagy, középponti szerepet játszik. Hogy is ne? Egyik kedvenc regényében, Denis Diderot *Mindenmindegy Jakab-*

² Lásd *A regény művészete* című esszékötetét.

³ Mondanom sem kell: Kundera látja e „negatívum” fonákját is: azokat az értékeket, melyeket a testiség tabuizálása teremtett. *A lét elviselhetetlen könnyűsége* Terezájának a saját testéhez való sok tekintetben nagyon tradicionális „karteziánus” viszonyát, mint anyja a testiséget illető mindenféle tabutól mentes vulgáris-durva magatartásának egy életen át tartó radikális „kritikáját” Kundera nagyon nagy megértéssel tekinti. S abban is biztos vagyok hogy *A balbatatlanság* Agnes-e (röla lesz még szó), aki csak a szerelem pillanataiban képes „leközdeni” saját testétől való idegenségét, sokkal közelebb áll „alkotójához” mint testvére, Laura, aki legszívesebben az egész világot bekebelezné saját testébe. „Laura számára a test kezdettől fogva, a priori, szakadatlanul és átfogóan, lényegét tekintve szexuális volt. Valakit szeretni, azt jelentette a számára: felajánlani neki testét, mindazzal, ami hozzátartozik, mindazzal, ami kívül és belül van, a maga idejével együtt, amely lassan felemészti.

Agnes számára a test nem volt szexuális. Csak rövid, rendkívüli pillanatokban vált azzá, amikor az izgalom valótlán, mesterséges fénybe vonta és kíváncsúnak és szépnek mutatta. Agnes éppen ezért volt talán — amit senki sem tudott — megszállította a testi szerelemnek, ezért csüggöt rajta, hiszen az volt az egyetlen vészkijárat a test nyomorúságából, s nélküle minden elveszett volna.”

jában olvashatjuk: „Különben is gondold meg olvasó, mindig csak szerelmi történetek; egy, kettő, három, négy szerelmi történetet meséltem már neked; hallasz még hármat vagy négyet: ugye mégiscsak sok ennyi szerelmi történet? Másodszor igaz, hogy miután neked írok, vagy le kell mondanom tetszésedről, vagy ki kell szolgálnom ízlésedet, és neked bizony csak szerelmi históriák tetszenek.”

Nos, amikor érlelődött bennem egy Kundera-esszé gondolata, meg voltam róla győződve, hogy a Kundera-regények szerelmi históriái fejtegetéseim centrumában fognak állni. Hiszen a „politika” mellett, a politikán kívül miről is írhatnék másról a kunderai világ elemzése kapcsán mint a regényeiben mindenütt fel-fel bukkanó „pajzán históriákról”? Aztán megszületett a Kundera esszé, s ha valamiről nincsen szó benne, akkor az a szerelem (igaz, nem esik sok szó politikáról sem). Bevallom, nem igen törtem rajta a fejemet, hogy s miként esett a dolog — továbbra is meg voltam róla győződve: nem lesz addig „teljes” a számomra releváns Kundera-kép, míg meg nem írom „Kundera és a szerelem”? vagy talán inkább „Kundera és a nők”? „Kundera és az erotika”? ... nem, megvan, „Kundera és a nőket hajkurászó férfiak”⁴ című „kiegészítő esszémet”.

⁴ Miként van ez csehül, azt persze nem tudom. Angolul ezeken a helyeken az áll, hogy „womanizer”; remek szó, de nem lehet lefordítani. A „nőcsábász” nem használható, a womanizer ugyanis modern jelenség, olyan korból való, amikor a nőket már nem kell (tán nem is lehet) elcsábítani. (L. a *Nevelés szerelmek* „Szimpózium”-nak „A Don Juan-ok vége” című részét, melyet kénytelen vagyok itt lefordítani. A félreértések elkerülése végett: ezzel nem akarom azt állítani, hogy Don Juan nőcsábász volt.)

„Don Juan. Végezetül is hódító volt. S ezt nagy betűkkel kéne írni. Egy Nagy Hódító. Nos, azt kérdem Önöktől, hogyan lehet valaki hódító egy olyan területen, ahol senki sem áll ellent az embernek, ahol minden lehetséges és minden megengedett? Don Juan kora elmúlt már. Don Juan leszármazottai nem hódítók már, csupán gyűjtők. A Nagy Gyűjtő alakja lépett a Nagy Hódító helyére, csak hogy a gyűjtőnek semmi köze Don Juanhoz. Don Juan tragikus alak volt. Bűne teherként nehezedett rá. Vidáman bűnözött és kinevette az Istent. Blaszfémiát követett el és a pokolban végezte.

Don Juan olyan drámai terhet hordozott a vállán, amelyről a Nagy Gyűjtőnek még csak sejtése sincsen, mert az ő világában minden teher elvesztette súlyát. A sziklák tollakká lettek. A hódító világában egyetlen tekintet olyan fontos volt, mint a Gyűjtő világában tíz év vad szeretkezés.

Lelkesen tettem tehát ígéretet a *Pompejnek*, hogy megírom. S most itt ülök, s távolról sem vagyok biztos benne, hogy van mit megírnom. Mert ugyan a férfi-nő viszony állandó „témája” Kundera regényeinek, csakhogy ebből távolról sem következik, hogy egy „teoretikus” esszének van mit kezdenie vele. A regényeibe igen gyakran — sokszor talán szándékai ellenére⁵ — diszkutálható szövegeket beillesztő Kundera karneváli világában annyiféle a férfi-nő viszony, ahányszor csak férfi és nő így vagy úgy összekerülnek: úgy hiszem ugyanis, hogy *itt maradéktalanul sikerült megvalósítania programját, a teória általános-üres igazságaival szemben az emberi dolgoknak, minden egyes ember életének „lényegi viszonylagosságát” bemutatni.*

S ha erre vonatkozóan megpróbálnék bármit is valamifajta elméleti általánosságban megfogalmazni, akkor nem tennék mást, mint hogy a regény „relatív és többértelmű nyelvét” lefordítanám a magam „ellentmondást nem tűrő és dogmatikus nyelvére” —, elkövetném a legnagyobb bűnt, amit Kundera szemében vele szemben egyáltalában el lehet követni. Egyszóval, kedves olvasó, ha netán kíváncsi lennél rá, mit is mond Milan Kundera a szerelemről, akkor nem tehetsz mást, minthogy elolvasod regényeit. Mert tőlem ugyan sem ezt, sem pedig azt meg nem tudod, mit gondol Kundera a szexről, az erotikáról, a nőkről, a nőket hajkurászó férfiakról.

Don Juan úr volt, a gyűjtő meg szolga. Don Juan arrogánsan túllépett konvenciókon és törvényeken. A Nagy Gyűjtő nem tesz mást, mint hogy engedelmesen, orcája veritékével eleget tesz a konvencióknak és a törvénynek, mert a gyűjtés illendőséggé, betartandó formává, majdhogynem kötelességgé lett. Ha én egyáltalán bűnös vagyok, akkor csak azért, mert nem teszem magamévá Alzhibetát. [l. lejjebb — V.M.]

A Nagy Gyűjtő nem ismeri a tragédiát, a drámát. Az érzékiség, ami valaha a katasztrófák legnagyobb kiváltója volt, olyasvalamivé lett a Nagy Gyűjtőnek köszönhetően mint egy reggeli vagy egy vacsora, mint a bélyeggyűjtés vagy a ping-pong, ha éppen nem olyan mint beleülni a kocsiba vagy bevásárolni menni. A Nagy Gyűjtő az erotikát a közönséges események világának részévé tette.” Nos eddig, bár Dr. Havel [l. lejjebb — V.M.] monológja még nem ért véget. Tehát: a nőket hajkurászó férfiak. Maradok — rossz szívvel — Körtvélyessy Klára megoldásánál.

⁵ Szándékai ellenére? Igen, Kundera meg van róla győződve, hogy teoretikus eszme-futtatásait *mindig* szereplői szájába adja, azok tehát nem saját gondolatai — ez azonban sokszor nem igaz. Akit a kérdés érdekel, olvassa el *A regény művészete* 101.-104. oldalait.

Vajon következetlen vagyok, ha most mégis felidézem Kundera regényeinek egy-két szerelmi epizódját? Talán igen, talán nem; ha szükségesnek tartjuk, majd eldöntjük, az olvasó meg én, ha a végére jutottam.

Van Kunderának egy könyve, amely a *Neveléses szerelmek* címet viseli. Szívem szerint (talán nem is szívem, csupán beidegződéseim szerint) azt mondtam volna, hogy novelláskötete, de nem tudom, nem tartja-e ma már ezt is regénynek. Hiszen ez is hét részből áll, akárcsak a *Búcsúkeringő*-t leszámítva valamennyi regénye, s erről is elmondhatná, akárcsak az ugyancsak hét össze nem függő történetet tartalmazó *A nevetés és a felejtés könyvé*-ről, hogy „... ez az egész könyv regény, változatok formájában.” S talán még azt is hozzátehetné, hogy „egy regény, amely Dr. Havel-ről szól, s ha Dr. Havel éppenséggel nincsen jelen [aminthogy csak két 'fejezetben' van jelen, akárcsak *A nevetés és felejtés könyvé*-ben Tamina], akkor a regény Dr. Havelnek szól.” *A nevetés és felejtés könyvé*-ben ezt mondja ugyanis Tamináról, akiről bizonyára fogok még szólni. Igen, a *Neveléses szerelmek* Dr. Havelről s Dr. Havelnek szól, *A lét elviselhetetlen könnyűsége* Tomašának előképéről, akit mint — maradjunk ennél — regényalakot Tomašnál sokkal jobban kedvelek.⁶

Van e regénynek egy fejezete, amely a „Szimpózium” címet viseli. Egy szép este játszódik egy kórház valamelyik osztályának orvosi szobájában, Dr. Havelen kívül jelen vannak még a főorvos, a doktornő, Dr. Flaishmann valamint Alzhbeta nővér.⁷

Az utóbbi — tán nem egészen ellentétben a doktornővel — „manizer” (l. womanizer), azaz, ha csak teheti, minden férfivel lefekszik. De nem mindig teheti, mert Dr. Havel, ez az európai hírtű

⁶ Most persze kedvem szottyan Dr. Havelt és Tomašt összehasonlítani, s elmondani, miért kedvelem az előbbit jobbná mint az utóbbi. Csakhogy ez az összehasonlítás nem arról szólna, miben különbözik egymástól ez a két nőt hajkurászó férfiú, hanem arról, miben különbözik egymástól a két regényalak, miért válik Tomaš, akiről Sabina azt állítja, hogy maga az anti-giccs („szeretlek, mert a giccs tökéletes ellentéte vagy”), a végén mégis giccsessé (amit persze Kundera akar, csak valamiképpen „túlakar”), szemben Dr. Havel-lel, aki komikussá válik; az összehasonlítás tehát nem a szerelemről, hanem a művészetéről szólna: márpedig én a szerelemről akarok szólni, nem a művészetéről.

⁷ Angolul olvastam, angolul így írták a neveket. Kundera csehül — érzésem szerint — másképpen írta. De nem szeretném kitalálni, hogyan, így maradok tehát Flaishmann-nál és Alzhbeta-nál.

férfiú (a félreértések elkerülése végett nem mint orvos európai hírű, amivé Tomaš lett volna, ha nem lett volna cseh, nem akkor élt volna amikor és nem verte volna meg a Jóisten Tereza iránti giccses szerelmével; Dr. Havel szakmai képességeiről nem tudunk meg semmit, Dr. Havel nem mint orvos, hanem mint womanizer európai hírű) az ő esetében megmakacsolja magát, s nem hajlandó „magáévá tenni”. Nos, a jelenlévők azt szeretnék megtudni, mi ennek az oka (amikor kifejezetten ez a téma, Alzhbeta soha nincsen jelen, a társaság igazán nem ízléstelen.) Mert — s ebben Dr. Havelt is beleértve — mindannyian megegyeznek, az nem lehet elégséges ok, hogy Alzhbeta nővér csúf (hogy jóllehet nagyon csúf, de szépséges szép teste van, az csak később derül ki).⁸

Az este folyamán nem kevés bor fogyasztatik, minek eredményeképpen a nővér erősen felönt a garatra, szeretne egy szép striptease-t bemutatni, a főorvos azonban — némi munkafegyelmi indítékokra hivatkozva — ezt megtiltja neki. Alzhbeta ílymódon csak egy striptease-pantomimot mutat be, ami közben a moralista Flaishman doktor gorombáskodik vele és kínozza.⁹

A striptease befejeztével Alzhbeta nővér távozik, nem sokkal később Flaishman felfedezi őt a nővérszobában, aholis anyaszült meztelenül fekszik a heverőn, miközben kinyitotta magára a gázcsapot. Minthogy megmentik, nyugodtan folytatható a szimpózi-

⁸ „Drága uraim, Alzhbetának valamennyiükkel szemben volt egy előnye. Ő a feje nélkül látta önmagát. Így önmagának minden tekintetben szép volt” — mondja — nem nehéz kitalálni, hogy kicsoda, természetesen — a doktornő.

⁹ Muszáj vagyok idézni — hosszan: „Hol tanulta ezt a szép táncot?” kérdezte a főorvos. — Flaishman hangosan, szarkasztikusan felkacagott: „Hahaha! Szép tánc! Hahaha!” — „A striptease-bárban láttam Bécsben”, felelte Alzhbeta. „Ejnye, ejnye” fedtte meg kedvesen a főorvos. „Mióta járnak a mi nővérkéink striptease-t nézni?” — „Azt hiszem, uram, nincsen megtűtva.” — mondotta Alzhbeta felső testét a főorvos előtt tekergetvén. — Flaishmant előntötte az epe, s ajkain át el is hagyta testét. Ezt mondotta: „Vegyen be nyugatót, ahelyett hogy velkőzne. Különben attól kell félnünk, hogy megerőszkol bennünet!” — „Csak ne idegesítse magát. Csecsemőkkel nem foglalkozom”, vágott vissza Alzhbeta, felső testét immár Dr. Havel körül tekergetvén. — „És tetszett magának a striptease?” — kérdezte tovább atyaian a főorvos. — „Hogyne”, felelte Alzhbeta. „Volt ott egy svéd lány gigantikus keblekkel, de nézzék, az anyémek csinosabbak” (s ezt mondván megsimogatta mellett). „Aztán volt ott egy lány, aki papírdarabok segítségével úgy tett, mintha szappanhabban fürödnék, meg egy színesbőrű, aki a közönség szeme láttára maszturbált — ez volt a legjobb ...” — „Haha!” mondotta Flaishman gonosz szarkazmusának tetőpontján, „maszturbálás, az való magának!”

um: Mindazok, akiknek okuk van a lelkifurdalásra, meg vannak győződve róla, hogy miattuk akart öngyilkos lenni (Dr. Havel, mert nem volt hajlandó lefeküdni vele, Dr. Flaishman, mert gorombászkodott vele, holott a lány csakis azért rügött be, és viselkedett lehetetlenül, mert halálosan szerelmes belé: mily szép is, ha valakit ennyire szeretnek); a főorvos, akinek a csinos doktornő természetesen a barátnője, ennél fogva rettenetesen féltékeny Dr. Havelre, ugyancsak öngyilkosságra gyanakszik, amit Alzhbeta természetesen a szörnyeteg Dr. Havel miatt akart elkövetni; a doktornő meg persze biztos benne — s mi tagadás, a tárgyi bizonyítékok őt támasztják alá —, hogy a nővér feltett magának egy kávé, de nem volt képes ébren maradni, a víz kifutott, kioltotta a gázt stb. És Kundera a dolgot még tovább is tekergeti és csavargatja.

Jaj, kedves olvasó, most aztán még annál is rosszabbat tettem, mintha szépen pontokba foglalva elmondottam volna mit is gondol Kundera a szerelemről: Olyasmit tettem, amit még soha. Elmeséltem egy regényrészletet, holott még ma is ki szeretnék szaladni a világból, ha azokra az osztálytársaimra gondolok, akik elmesélték az előző este olvasott regény, az előző délután látott film storyját. Arról már nem is beszélve, hogy erős a gyanúm: a fordításom sem valami remekmű. Jobban tettem volna, ha maradok eredeti elhatározásomnál, és felszólítom az olvasót Kundera műveinek olvasására. De mi lett volna akkor a *Pompeji*-nek tett ígéretemmel? Most már mindegy. Csak abban tudok reménykedni, hogy az olvasó mindennek ellenére kedvet kapott a *Nevetséges szerelmek* elolvasásához. De ha már úgylis hibát hibára halmozok, vállalom a teljes következtelenséget, s levonom a novella vagy regényfejezet tanulságait — a magam meg az olvasó számára — anélkül, hogy azt állítanám: Kundera ezt akarta mondani vagy akárcsak ilyesmire gondolt volna.

A legfőbb tanulság a következő: Igaz ugyan, hogy manapság szinte lehetetlen írni a szerelemről, hiszen a pajzán históriák a persze igazából soha be nem tartott szexuális tabuk megszüntével senkit sem érdekelnek (legalábbis azokat nem, akik a magas művészet kedvelői. A pornóról meg persze szó sem eshet, végülis a populáris kultúra most, hogy Kunderáról beszélünk, kívül van még elméleti érdeklődésünk körén is), a nagy, romantikus szerelem meg hazugságnak bizonyult (vagy legalábbis nem ábrázolható, s biztos nem a magasművészetben. A szerelmes giccsekről meg

ugyancsak nem eshet szó, végülis — még egyszer hangsúlyoznom kell — a populáris kultúra most, hogy Kunderáról beszélünk, kívül kell maradjon még elméleti érdeklődésünk körén is), — s most komolyra fogom a szót, hogy egészen, úgy istenigazából komolyra-e, azt azonban magam sem tudom — életünk, szerelmi életünk is, azért éppúgy telve van örömmel-bánattal, katasztrófákkal — hátán nem is tragédiákkal —, ahogy egykoron. Hogy az igényes olvasó ízlésének megfelelően megírható-e ez, az más kérdés, Kunderának némelykor sikerül, némelykor nem — ilyenkor huzogatjuk az orrunk, s Kundera nagyonis megérdemelt népszerűségére mutogatunk. De ennél van azt hiszem egy fontosabb tanulság is: nevezetesen hogy az erkölcsi szabályok fellazulása vagy ami nem ugyanaz, csak hasonló jelenség, s talán sokkal lényegesebb: a tételes erkölcs halála, az a tény (tény? biztos vagyok én ebben? egyáltalán mi az, hogy tény?), az a tény tehát, hogy nincsen olyan megfogalmazott erkölcsi szabály (vagy úgy kellene fogalmaznom, hogy szinte nincs olyan¹⁰), amelyet jószívvel hirdetni mernénk, nem is olyan nehéz megkülönböztetni a tisztességes cselekedetet a tisztességtelentől, a becsületes embert a becstelentől¹¹

De hagyjuk ezeket a közhelyeket. Ha mindez tanulságként levonható lenne Kunderából, akkor Kundera nagyon rossz író lenne. Pedig nem az. Amit az is bizonyít, hogy igenis vannak szép szerelmi történetek Kunderánál, történetek, amelyek bár nem nevelésesek, mégsem giccsesek. Kettőt szeretek igazán. Megpróbálok megfogalmazni, hogy miért, anélkül, hogy megint a populáris kultúrába tartozó primitív osztálytársaim módján elmesélném őket, s persze anélkül, hogy levonnám tanulságaikat.

Az egyik a már emlegetett Tamina története *A nevetés és felejtés könyvé*-ből. Talán azért olyan szép, talán azért lehet olyan szép, mert ebbe a gyönyörű nőalakba Kundera úgy tudta beleírni olthatatlan vágyódását cseh világa iránt, vágyódását, ami soha többé; a történelem nem várt — pontosabban nagyon várt, de nem remélt

¹⁰ „Tolvajlás, vérfertőzés, gyermek- és apagyilkosság egytől egyik szerepelt már az erkölcsös cselekedetek között.” — ezt a tévedések elkerülése végett nem Milan Kundera, hanem Blaise Pascal mondta.

¹¹ „Soha még ilyen élő példát arra, hogy mily nagy a különbség becsület és erkölcs között. Igazán nehéz lett volna azt mondani róla, hogy erkölcsös, de alig akadt nála becsületesebb teremtés” — ez sem Kundera, ez Denis Diderot.

— fordulata ellenére sem elégülhet ki többé, hogy közben hallgattott arról, amiről nem lehet beszélni. Bizonyára Tamina halálos szerelme is ... De nem mondom. Hisz ez tényleg halálos szerelem volt. És erről ma tényleg nem lehet beszélni.

A másik pedig *A balhatatlanság* egy epizódja. Még a hatodik fejezeten belül is epizód, aminek azért van jelentősége, mert a regény hatodik fejezete a maga egészében is epizód, a regényalak, akiről szól, sehol másutt nem szerepel a regényben, s jóllehet a szerelem, melyről beszélek, a regény egyik főszereplőjéhez (Agnes-hez) fűzi, ez a szerelem azonban csak egy „jelentéktelen” epizód mindkettejük életében: nem tudnak semmit, a szó szoros értelmében semmit a másik életéről. „Elképzelem találkozásukat nyolc év után: szemben ülnek egymással a nagy párizsi szálloda halljában. Miről beszélnek? Az égvilágon mindenről, csak az életről nem, melyet élnek.” S valószínűleg ettől csodálatos ez a szerelem. A benne rejlő meg nem valósult lehetőségek teszik oly széppé.

A szerelem, mint olthatatlan vágy a visszahozhatatlan múlt iránt, s a szerelem mint epizód. Ennyi? Talán.

Budapest–Debrecen

Vajda Mihály